

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (BAİBÜEFD)

Bolu Abant İzzet Baysal University
Journal of Faculty of Education

2023, 23(3), 1565–1582. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1175870>

Ortaokul Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri Üzerine Bir İnceleme*

An Analysis on The Personal Traits of Secondary School Students

Nurullah ÖZCANLI¹, İshak KOZİKOĞLU²

Geliş Tarihi (Received): 15.09.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 12.09.2023

Yayın Tarihi (Published): 24.09.2023

Öz: Bu çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirmek ve öğrencilerin kişilik özelliklerini incelemektir. Araştırma, küme örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen ve Van ili merkez ilçelerinde bulunan ortaokullarda öğrenim gören 920 öğrenciyle yürütülmüştür. Araştırmada araştırmacılar tarafından geliştirilen "Beş Faktör Kişilik Ölçeği" kullanılmıştır. Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA) sonucunda, ölçeğin 20 maddeden oluşan beş faktörlü bir yapı sergilediği ve toplam varyansın %66.720'sini açıkladığı belirlenmiştir. Belirlenen beş faktörlü yapı Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) ile doğrulanmıştır. Ölçeğin güvenilirliğini belirlemeye yönelik Cronbach Alpha değerleri sırasıyla 0.86, 0.85, 0.80, 0.82 ve 0.79 olarak hesaplanmıştır. Bu değerler ölçeğin geçerli ve güvenilir bir veri toplama aracı olduğunu göstermektedir. Verilerin analizinde ortalama, standart sapma, t testi ve ANOVA kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin nevroitiklik özelliklerinin düşük, dışadönüklük ve özdenetim özelliklerinin orta, yumuşak başlılık ve deneyime açıklık özelliklerinin ise çok yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık (geçimlilik) ve nevroitiklik (duygusal dengesizlik) kişilik özelliklerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ancak kız öğrencilerin erkeklere kıyasla özdenetim (sorumluluk) ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrencilerin kişilik özelliklerinin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarından hareketle, öğretme-öğrenme süreçlerinde öğrencilerin dışadönüklük ve özdenetim özelliklerini kazandırmaya veya geliştirmeye yönelik öğrenci merkezli etkinliklerin, yöntem ve tekniklerin (proje, probleme dayalı öğrenme, istasyon vb.) işe koşulması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Beş faktör kişilik kuramı, kişilik özellikleri, ortaokul öğrencileri, ölçek geliştirme

&

Abstract: This study aims to develop a scale concerning the determination of personality traits of secondary school students and investigate their personality traits. The study was conducted with 920 students in secondary schools within the central districts of Van determined by cluster sampling method. The "Five Factor Personality Scale" was used in the study developed by the researchers. As a result of Exploratory Factor Analysis (EFA), it was determined that the scale exhibited a five-factor structure consisting of 20 items and explained 66.720% of the total variance. The five-factor structure was confirmed by Confirmatory Factor Analysis (CFA). In order to determine the reliability of the scale, Cronbach Alpha values were calculated as 0.86, 0.85, 0.80, 0.82 and 0.79, respectively. These values show that the scale is a valid and reliable data collection tool. Mean, standard deviation, t-test and ANOVA were used in data analysis. As a result, it concluded that the neuroticism characteristics of the students were at a low level, their extroversion and conscientiousness characteristics were at a medium level, and their agreeableness and openness to experience characteristics were at a very high level. It concluded that the personality traits of extraversion, agreeableness and neuroticism (emotional instability) of the students did not differ significantly according to gender, however, the personality traits of conscientiousness (responsibility) and openness to experience of female students were higher than males. It was determined that the personality traits of the students did not differ significantly according to the socio-economic development level of the school they attended. Based on the results of the study, it can be suggested that student-centered activities, methods and techniques (project, problem-based learning, station, etc.) should be employed to help students gain or develop extraversion and conscientiousness in teaching-learning processes.

Keywords: Big five personality traits, personality traits, secondary school students, scale development

Atıf/Cite as: Özcanlı, N., & Kozikoğlu, İ. (2023). Ortaokul Öğrencilerinin Kişilik Özellikleri Üzerine Bir İnceleme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), 1565-1582. doi.org/10.17240/aibuefd.2023..-1175870

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/pub/ijaws>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University–Bolu

* Bu çalışma ilk yazarın tezinin bir kısmından üretilmiştir.

¹ Sorumlu Yazar: Öğretmen, Nurullah Özcanlı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, jaguzar_1989@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2279-1408

² Doç. Dr., İshak Kozikoğlu, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü, ishakkozikoglu@yyu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3772-4179

1. GİRİŞ

Kişilik, hem biyolojik hem de çevresel faktörlerden etkilenen özellikler bütünü olarak bireyin sosyal ilişkilerini etkilediği gibi akademik veya eğitsel süreçlerini de etkileme potansiyeline sahiptir. Bu durumda, öğretmenlerin eğitim verdikleri öğrencilerin kişilik özelliklerini bilmesi onlara uygun şekilde öğretme-öğrenme süreçlerini düzenlemesi açısından önem taşımaktadır.

Kişilik kelimesi, farklı araştırmacılar tarafından teorik inançlarına göre farklı şekilde tanımlanmıştır. Tüm kişilik psikologları kişiliğin 'karakteristik' olması gerektiğini, yani kişilik özelliklerinin zaman ve çeşitli durumlar arasında tutarlı olması ve bireyi diğerlerinden ayıran ayırt edici özelliklere sahip olması gerektiğini düşünmektedirler (Cattel, 1973). Kişilik kavramının belli bir tanımı olmamasına rağmen kişilik, biyolojik ve çevresel faktörlerden gelişen karakteristik davranış, biliş ve duygusal kalıplar kümesi olarak tanımlanabilir (Horzum vd., 2017). Cüceloğlu'na (1996) göre ise kişilik, bireyin ayırt edici karakterini oluşturan özelliklerin veya niteliklerin kombinasyonudur. Başka bir deyişle kişilik, kişinin yaşamında bir uyum sağlama davranışını ve bireyin duygusal, zihinsel ve fiziksel özelliklerini içerir (Vural, 2017). Farklı araştırmacılar tarafından kişilik üzerine farklı tanımlar yapılmış olsa da ortak bazı kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Kişilik, bireyden bireye farklılık gösteren, farklı durum ve zamanlarda gözlenebilen bireye has, ayırt edici, spesifik ve kalıcı özelliklerdir.

Kişilik üzerinde çalışan uzmanlar tarafından yaygın olarak kabul gören dışadönüklük, özdenetim, yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve duygusal denge (nörotizm) olmak üzere geniş kapsamlı bir model geliştirilmiştir (Goldberg, 1990; McCrae & Costa, 2008). Pek çok araştırmacı tarafından bu beş faktörün kişiliğin en yaygın özelliklerini içerebileceği belirtilmektedir. Beş boyutlu bu yaklaşım "Büyük Beş" olarak isimlendirilmiştir. Büyük Beş, kapsamlı bir kişilik özellikleri modeli olarak kabul edilir ve Büyük Beş kişilik özelliklerine göre, kişiler arasındaki bireysel farklılıklar beş bağımsız boyut olarak düzenlenebilir (Digman, 1990; McCrae & Costa, 2008). Bu çalışmada da öğrencilerin kişilik özelliklerinin belirlenmesinde bu model temel alınmıştır.

Beş bağımsız boyuttan biri olan "dışadönüklük" kişilik özelliği, bireyin sosyal yönüne atıfta bulunur. Bu kişilik özelliğine sahip olan bireyler konuşkan, cana yakın, eğlenceli, arkadaş canlısı olarak karakterize edilirler. Dışadönük olmayan bireyler ise toplum içerisine çıkmaktan çekinir ve yalnızlığı tercih ederler. "Yumuşak başlılık", bireyin kişiler arası ilişkilerde geçimini ve uyumunu temsil eder. Yumuşak başlı bireyler, kişiler arası ilişkilerde daha samimi, iş birliğine yatkın ve anlayışlı bireyler iken yumuşak başlı olmayan bireyler inatçı, tartışmayı seven ve sınırlı kimselerdir. "Özdenetim", kişinin çalışmalarında gösterdiği planlılık ve düzeni ifade eder. Özdenetimli kişiler sorumluluk sahibi, dikkatli ve çalışkan bireylerdir. Özdenetim kişilik özelliğine sahip olmayan bireyler ise düzensiz ve disiplinsiz olarak görülmektedirler. "Nörotizm", duygusal dengede kendini gösteren bir kişilik özelliğidir. Nörotik kişiler sürekli bir durumdan dolayı endişe duyan ve gerginlik özelliklerine sahiptirler. Ancak duygusal dengede bulunan bireyler ise daha sakin ve sabırlı bireylerdir. "Deneyime açıklık" kişilik özelliği ise bireyin farklı durumlara karşı esnekliğini ve değişime karşı açıklığını temsil eder. Deneyime açık kimseler daha entellektüel, meraklı ve farklı düşüncelere saygılı kimseler iken deneyime açık olmayan bireyler daha tutucu ve muhafazakar davranışlar sergilerler. Beş faktör kişilik modeli, birçok kavramı içinde barındıran kişilik özelliklerini belli bir bütünlük içinde sunması ve araştırmacılar arasında nispeten uzlaşma sağlaması açısından oldukça yararlı görülmektedir (Hamzadayı & Büyükkiz, 2015; Horzum vd., 2017; Ötken & Cenkçi, 2013).

1.1. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu çalışmada, ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik bir ölçek geliştirilmesi ve Van ili merkez ilçelerindeki ortaokullarda öğrenim gören öğrencilerin kişilik özelliklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede oluşturulan araştırma sorularına aşağıda yer verilmiştir.

- 1- Ortaokul öğrencilerinin kişilik özellikleri ne düzeydedir?
- 2- Ortaokul öğrencilerinin kişilik özellikleri cinsiyet ve öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi değişkenlerine göre anlamlı farklılık göstermekte midir?

Ortaokul öğrencilerinin yaş ve gelişim özellikleri düşünüldüğünde, öğretme-öğrenme süreçleri bakımından kişilik özelliklerinin bilinmesi öğrenciye yaklaşım ve etkili iletişim bakımından önemli görülmektedir. Bu araştırma daha önce yapılan araştırmalardan farklı bir örnekleme sahip olması, ortaokul öğrencilerinin gözüyle ne tür kişilik özelliklerine sahip olduklarını ortaya koyması açısından önemlidir. Ayrıca, alanyazın incelendiğinde genç-yetişkinler (Atak, 2013; Tatar, 2016) veya lise öğrencilerinin (Horzum vd., 2017) kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik geliştirilen/uyarlanan ölçekler olmakla birlikte ortaokul öğrencileri için geliştirilmiş bir ölçeğe ulaşılammıştır. Dolayısıyla bu araştırmanın ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik bir ölçek kazandırması açısından alanyazına katkı sunacağı öngörülmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın modeli

Bu çalışmada, betimsel tarama modeli tercih edilmiştir. Betimsel tarama modelinin kullanıldığı araştırmalarda mevcut durum, olay veya kişiler var olduğu haliyle betimlenmektedir (Büyüköztürk vd., 2017). Bu araştırma, öğrencilerin mevcut durumdaki kişilik özelliklerini belirlemesi yönüyle betimsel bir çalışma olarak düşünülmüştür.

2.2. Araştırmanın evreni ve örnekleme

2020-2021 eğitim-öğretim yılında Van'ın İpekyolu, Tuşba ve Edremit merkez ilçelerinde yer alan ortaokullarda öğrenim gören öğrenciler araştırmanın evrenini oluşturmaktadır. Ölçek maddelerinin öğrenciler açısından anlaşılabilirliği göz önünde bulundurularak ortaokul 5.sınıf öğrencileri araştırmaya dâhil edilmemiştir. Van İl Milli Eğitim Müdürlüğü verilerine göre ortaokul öğrenci sayıları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1

Araştırmanın Çalışma Evrenine İlişkin Ortaokul Öğrenci Sayıları

İlçeler	6. sınıf	7. sınıf	8. sınıf	Toplam
İpekyolu	6234	6441	6721	19396
Tuşba	3353	3413	3313	10079
Edremit	2895	2896	2939	8730
Toplam	12482	12750	12973	38205

Tablo 1 verilerine göre, İpekyolu'nda 19.396, Tuşba'da 10.079, Edremit'te 8.730 öğrenci olmak üzere toplam 38.205 ortaokul (6., 7. ve 8. sınıf) öğrencisi öğrenim görmektedir. Bu araştırmada zaman, emek ve olanaklar gibi sınırlılıklardan dolayı örneklem almaya karar verilmiştir. Araştırma örnekleme küme örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Çalışma evrenindeki tüm kümelerin örnekleme alınma ihtimalinin eşit olması küme örnekleme tekniğinde bulunmaktadır (Karasar, 2014). Çalışma evrenini daha iyi temsil edebilmesi düşüncesiyle Van ili merkez ilçelerinde (İpekyolu, Tuşba, Edremit) yer alan ortaokullar uzman görüşü (İl Milli Eğitimde okulların sosyo-ekonomik özellikleri hakkında bilgi sahibi olan uzmanlardan görüş alınmıştır.) doğrultusunda düşük, orta ve yüksek sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre gruplandırılmıştır. Her gruptan belirli sayıda ortaokul ve her sınıf düzeyinden belirli sayıda şube rastgele belirlenmiştir. Belirlenen okul ve sınıflarda öğrenim gören toplam 920 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Çıngır'ya göre (1994) örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde; evrenin 40.000 olduğu durumlarda ".01" anlamlılık düzeyinde 655 örneklem sayısı evreni temsil edebilecek niteliktedir (akt. Büyüköztürk vd., 2017). Dolayısıyla bu araştırmada örneklem büyüklüğünün çalışma evrenini temsil edebilecek yeterlikte olduğu düşünülebilir. Örnekleme ait demografik bilgiler Tablo 2'de yer almaktadır.

Tablo 2*Örnekleme Ait Demografik Bilgiler*

Özellik	Kategori	Sayı (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	584	63.5
	Erkek	336	36.5
Sınıf Düzeyi	6.sınıf	327	35.5
	7.sınıf	262	28.5
	8.sınıf	331	36.0
Okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi	Düşük	307	33.4
	Orta	262	28.5
	Yüksek	351	38.2
	Toplam	920	100

Tablo 2 verilerine göre, örnekleme alınan öğrencilerin 584'ü (%63.5) kız, 336'sı (36.5) ise erkektir. Öğrencilerin 327'si (%35.5) 6.sınıf, 262'si (%28.5) 7.sınıf, 331'i (%36.0) ise 8.sınıfta öğrenim görmektedir. Her bir gruptan alınan öğrenci sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Düşük sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki okullardan 307 (%33.4) öğrencinin, orta sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki okullardan 262 (%28.5) öğrencinin ve yüksek sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyindeki okullardan ise 351 (%38.2) öğrencinin örnekleme alındığı görülmektedir.

2.3. Veri toplama araçları ve süreci

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemek için araştırma kapsamında geliştirilen "Beş Faktör Kişilik Ölçeği" ve kişisel bilgi formu kullanılmıştır.

2.3.1. Beş faktör kişilik ölçeği ve kişisel bilgi formu

Alanyazın taraması sonucunda genç-yetişkinlerin (Atak, 2013; Tatar, 2016) veya lise öğrencilerinin (Horzum vd., 2017) kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik geliştirilen/uyarlanan ölçekler olmakla birlikte ortaokul öğrencileri için geliştirilmiş bir ölçeğe ulaşılamamıştır. Dolayısıyla Türkiye'de ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik bu ölçeğin geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Geliştirilen ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini sağlamaya yönelik yapılan çalışmalar aşağıda ayrıntılı şekilde açıklanmıştır.

Öncelikle ilgili alanyazına ilişkin tarama yapılarak belirli kişilik özellikleri boyutları oluşturulmuştur. Bu boyutlar belirlenirken yurtiçi ve yurt dışında yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular dikkate alınmıştır. Kişilik üzerinde çalışan uzmanlar tarafından yaygın olarak kabul gören dışadönüklük, özdenetim, yumuşak başlılık, deneyime açıklık ve duygusal denge (nörotizm) olmak üzere bir model geliştirilmiştir (Goldberg, 1990; McCrae & Costa, 2008). Alanyazında birçok araştırmacı (Aliyev, 2008; Apple, 2011; Asmalı, 2017; Horzum vd., 2017; Sözay, 2020; Vural, 2017) tarafından bu beş faktörün kişiliğin en yaygın özelliklerini içerebileceği belirtilmektedir. Bu yaklaşım "Büyük Beş" olarak isimlendirilmiştir. Büyük Beş, kapsamlı bir kişilik özellikleri modeli olarak kabul edilir ve Büyük Beş kişilik özelliklerine göre, kişiler arasındaki bireysel farklılıklar beş bağımsız boyut olarak düzenlenebilir (Digman, 1990; McCrae & Costa, 2008). Ortaokul öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemeye yönelik ölçeğin geliştirilmesinde de bu model temel alınmıştır.

Bu modele uygun olarak 25 davranış ifadesinden oluşan madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu oluşturulurken tümdengelimci yaklaşım kullanılmıştır. Bu yaklaşımda ölçek maddeleri ilgili alanyazın

taraması sonucunda oluşturulmaktadır. Bu doğrultuda, belirlenen beş faktöre yönelik ilgili faktörü/kişilik özelliğini yansıtabilecek davranışlar alanyazındaki kuramsal çerçeve ve benzer ölçek maddeleri (Atak, 2013; Horzum vd., 2017; Tatar, 2016) de dikkate alınarak yazılmıştır. Ölçekte ölçekleme yöntemi olarak “Kesinlikle Katılmıyorum (1)” ve “Kesinlikle Katılıyorum (5)” arasında değişen beşli Likert tipi derecelendirme kullanılmıştır. Ölçekte deneyime açıklık, öz denetim/sorumluluk, yumuşak başlılık/geçimlilik ve dışadönüklük faktörlerine ilişkin maddeler olumlu anlamlı iken nevroitiklik/duygusal dengesizlik faktörü ile ilgili maddeler olumsuz anlamlıdır. Her faktör kendi içinde değerlendirildiğinden ölçekte ters kodlanacak madde yoktur.

Maddelerin kapsam geçerliğini, açıklığını ve amaca hizmet etme durumunu incelemek üzere taslak ölçek formu Eğitim Bilimleri, Türkçe Eğitimi, Rehberlik ve Psikolojik Danışma (RPD) alanlarından yedi uzmana gönderilmiştir. Bu doğrultuda, Davis’in (1992) geliştirmiş olduğu teknik dikkate alınarak uzman görüşleri 1) “Uygun”, 2) “Madde hafifçe gözden geçirilmeli”, 3) “Madde ciddi olarak gözden geçirilmeli”, 4) “Madde uygun değil” şeklinde derecelendirilmiş, “1” ve “2” seçeneğini işaretleyen uzmanların sayısı toplam uzman sayısına bölünerek “kapsam geçerlik indeksi” hesaplanmıştır ve bu değer “0.80 ve üzeri” olması kabul edilebilir bir ölçüt olarak görülmüştür (Akt. Yurdugül, 2005). Buna göre ölçeğin tümüne ilişkin kapsam geçerlik indeksi “0.82” olarak bulunmuştur. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda bazı maddeler düzeltilmiş, iki madde çıkarılarak 23 maddelik taslak ölçek formu oluşturulmuştur. Pilot uygulama Van ilinin merkez ilçelerinde öğrenim görmekte olan 224 ortaokul öğrencisiyle gerçekleştirilmiştir ve elde edilen verilerden uç değerler çıkartılmıştır. Bunun sonucunda 219 öğrenciden elde edilen veriler üzerinden analizler gerçekleştirilmiştir.

AFA için yeterli olabilecek örneklem büyüklüğünü test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi yapılmış ve KMO değeri “0.90” bulunmuştur. Bu değer “0.80-0.90” aralığında olması örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu göstermektedir (Leech vd., 2005). Barlett küresellik testinde ki-kare değerinin ($\chi^2_{(253)}=2642.63$; $p<0.01$) anlamlı olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bunun yanında AFA varsayımlarının incelenmesine yönelik yapılan analizler sonucunda çok değişkenli normallik ve doğrusallığın sağlandığı, değişkenler arasında çoklu bağlantı problemi olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Buna göre veriler faktör analizi için uygundur.

AFA, Temel Bileşenler Analizi yöntemi ve Varimax (Maksimum değişkenlik) döndürme tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Buna göre 1’den büyük öz değere sahip beş faktörün olduğu saptanmıştır. Ancak Cliff (1998), öz değerlerin incelenerek faktör sayısının belirlenmesinin yeterli olmadığını belirtmektedir. Bu yüzden yamaç-birikinti grafiği (scree plot), açıklanan varyans ve paralel analiz yöntemi ile faktör sayısı belirlenmiştir. Yavuz ve Doğan’a (2015) göre faktör belirlemede paralel analiz yöntemi, yamaç birikinti grafiğine kıyasla daha nesnel sonuçlar vermektedir. Ayrıca, paralel analizde alt boyutlar, gerçek veriden elde edilen özdeğer, tesadüfi veriden hesaplanan özdeğerden büyük olan faktör sayısına göre belirlenir (Yavuz & Doğan, 2015). Dolayısıyla, bu çalışmada faktör sayısını belirlemede öncelikle paralel analiz yöntemi kullanılmıştır. Paralel analiz sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

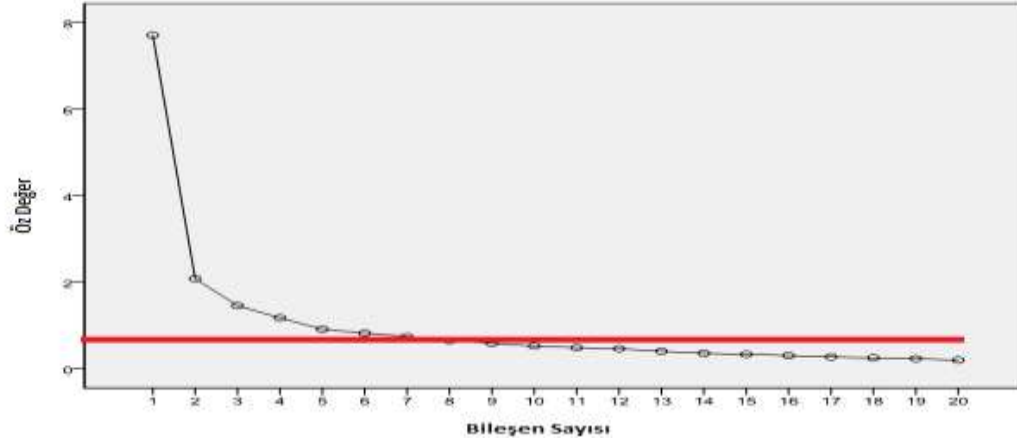
Tablo 3

BFKÖ AFA ve Paralel Analiz Öz değerlerinin Karşılaştırılması

Faktör	AFA Özdeğerleri	Paralel Analiz Özdeğerleri	Karar
1	8.95	1.62	Kabul
2	2.09	1.52	Kabul
3	1.55	1.45	Kabul
4	1.38	1.26	Kabul
5	1.31	1.05	Kabul
6	0.85	1.00	Ret
7	0.79	0.81	Ret

Tablo 3 verilerine göre birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci faktörlerde gerçek veriden elde edilen özdeğerler tesadüfi veriden hesaplanan özdeğerlerden yüksektir. Dolayısıyla ilk beş faktör kabul edilmiş, diğer faktörler ise reddedilmiştir.

Faktör yük değerinin ve madde-test korelasyonunun "0.30 ve üzeri" olmasının, madde seçimi için yeterli olduğu vurgulanmaktadır (Büyüköztürk, 2018). Bu çalışmada, faktör yük değeri "0.40 ve üzeri", madde-test korelasyonu ise "0.30 ve üzeri" olan maddeler ölçeğe dâhil edilmiştir. Bu işlemler sonucunda binişik maddeler olan "3, 6 ve 14" numaralı maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Bunun sonucunda nihai ölçek 20 maddeden ve beş alt boyuttan oluşmuştur. Oluşan 20 maddelik form ile tekrar AFA ve madde analizi yapılmıştır. KMO değerinin "0.89", Barlett küresellik testinde ki-kare değerinin ise anlamlı olduğu saptanmıştır ($\chi^2_{(190)} = 2162.243$; $p < 0.01$). Ölçeğe ilişkin yamaç-birikinti grafiği Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1. BFKÖ özdeğer yamaç-birikinti grafiği

Şekil 1'e göre varyansın önemli bir bölümünü birinci faktör açıklamakta ve beşinci faktörden sonra faktörlerin öz değerleri ise birbirine yaklaşmaktadır. Bu doğrultuda ölçeğin beş faktörlü olduğu ortaya çıkmıştır. Belirlenen bu beş faktörün açıkladığı toplam varyansın %66.720 olduğu belirlenmiştir. Ölçeğe ilişkin faktör deseni ve madde istatistikleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4

BFKÖ Faktör Deseni ve Madde İstatistikleri

Denme formu madde numaraları	Nihai form madde numaraları	Faktör Yükleri					Madde-Ölçek Korelasyonları	% 27'lik Üst ve Alt Grup Puanları Farkının Anlamlılığı**
		1.Faktör (Deneyime açıklık)	2.Faktör (Özdenetim)	3.Faktör (Nevrotiklik)	4.Faktör (Dışadönüklük)	5.Faktör (Yumuşak başlılık)		
23	20	.832					.874	9.95**
22	19	.797					.849	11.29**
20	17	.737					.845	10.30**
21	18	.681					.788	5.56**
13	11		.800				.864	9.02**
11	9		.799				.848	10.80**
12	10		.736				.842	10.05**
10	8		.595				.776	10.35**

Tablo. 4 Devamı

15	12	.827	.798	8.40**
16	13	.736	.790	10.70**
17	14	.697	.685	8.06**
19	16	.599	.754	10.62**
18	15	.575	.707	8.93**
1	1	.864	.717	5.73**
5	4	.773	.676	6.64**
2	2	.603	.808	9.42**
4	3	.456	.755	14.52**
8	6	.711	.881	8.00**
7	5	.691	.863	7.11**
9	7	.554	.773	7.94**

**p<0.01

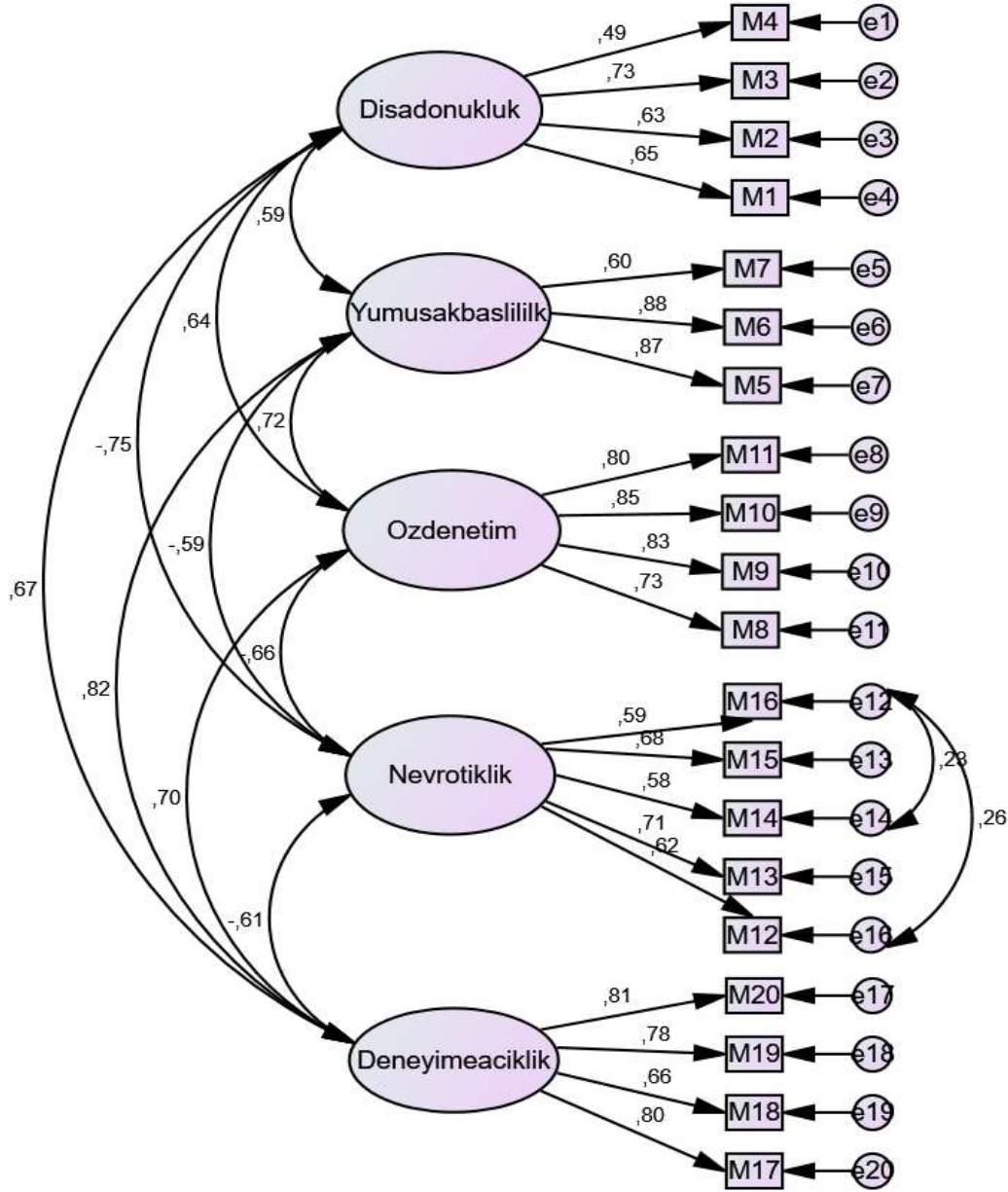
Tablo 4'e göre, ölçek beş boyutlu bir yapı sergilemektedir. Madde faktör yüklerinin birinci faktörde (deneyime açıklık) 0.68-0.83, ikinci faktörde (öz denetim/sorumluluk) 0.59-0.80, üçüncü faktörde (nevrotiklik/duygusal dengesizlik) 0.57-0.83, dördüncü faktörde (dışadönüklük) 0.46-0.86 ve beşinci faktörde (yumuşak başlılık/geçimlilik) 0.55-0.71 arasında olduğu; madde-test korelasyonlarının birinci faktörde 0.79-0.87, ikinci faktörde 0.78-0.86, üçüncü faktörde 0.68-0.80, dördüncü faktörde 0.68-0.81, beşinci faktörde 0.77-0.88 arasında olduğu; % 27'lik üst ve alt gruplar arasında puanlar arasında anlamlı farklılığa ilişkin t değerlerinin birinci faktörde 5.56-11.29, ikinci faktörde 9.02-10.80, üçüncü faktörde 8.06-10.70, dördüncü faktörde 5.73-14.52, beşinci faktörde 7.11-8.00 arasında olduğu saptanmıştır. Bu veriler, ölçek maddelerinin ayırt ediciliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

AFA sonucunda ortaya çıkan beş boyutlu yapının doğrulanıp doğrulanmadığını belirlemek amacıyla, asıl uygulamada elde edilen 920 kişilik veri seti üzerinden DFA yapılmıştır. DFA sonucunda uyum indekslerine bakılarak bazı maddelerde modifikasyona gidildiğinde daha iyi bir uyum olacağına karar verilmiş ve bu doğrultuda modifikasyon indeksi değerleri incelenmiştir. Buna göre bazı maddelere (m12 ile m16, m14 ile m16) ilişkin hata kovaryansları arasında yüksek ilişkinin olduğu belirlenmiş ve bu maddeler aynı boyut altında yer aldığı için bu maddelere ilişkin hata kovaryansları da modele eklenerek model tekrar test edilmiştir. Nihai modele ilişkin DFA sonuçları Şekil 1'de verilmiştir.

DFA sonucunda, ölçek maddelerine ait faktör yük değerlerinin 0.49 ile 0.88 arasında değiştiği ve bu değerlerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.01$). Nihai modele ilişkin uyum indeksleri ($\chi^2/sd=3.83$, $p<0.01$, NFI=0.93, CFI=0.95, AGFI=0.91, GFI=0.94, RMSEA=0.06) incelendiğinde, modelin iyi uyum gösterdiği ve AFA ile elde edilen 20 madde ve beş boyutlu yapının DFA ile doğrulandığı ortaya çıkmıştır. Nitekim alanyazında χ^2/sd oranının beşten küçük olmasının yeterli uyum için bir ölçüt olduğu (Sümer, 2000), NFI, GFI ve CFI değerlerinin "0.90-0.95" arasında olmasının kabul edilebilir uyumu gösterdiği (Hu ve Bentler, 1999; Tabachnick ve Fidell, 2001), AGFI uyum indeksinin 0.90'nun üzerinde olmasının mükemmel uyumu ifade ettiği (Schermelleh-Engel ve Moosbrugger, 2003), RMSEA değerinin ".06-.08" arasında olmasının kabul edilebilir düzey olarak görüldüğü (Browne ve Cudeck, 1993; Sümer, 2000) belirtilmektedir.

Ölçeğin güvenilirliğine yönelik Cronbach Alpha değerleri faktörler için sırasıyla 0.86, 0.85, 0.80, 0.82 ve 0.79; McDonald Omega (ω) değerleri ise faktörler için sırasıyla 0.86, 0.84, 0.80, 0.81 ve 0.79 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin ana uygulamasında ise Cronbach Alpha değerleri sırasıyla 0.72, 0.81, 0.87, 0.80 ve 0.85 olarak belirlenmiştir. Buna göre ölçekten elde edilen verilerin güvenilir olduğunu söylemek mümkündür.

Ortaokul öğrencilerinin demografik özelliklerini belirlemeye yönelik öğrenim görülen ilçe, sınıf düzeyi, cinsiyet, öğrenim görülen okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi değişkenlerden oluşan kişisel bilgi formu hazırlanmıştır.

Şekil 1. Nihai modele ilişkin DFA sonuçları

2.4. Verilerin analizi

Araştırmada, öğrencilerin kişilik özelliklerinin düzeyini belirlemek için aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri '1-1.79 arası' çok düşük, '1.80-2.59 arası' düşük, '2.60-3.39 arası' orta, '3.40-4.19 arası' yüksek ve '4.20-5.00 arası' çok yüksek düzey olarak ifade edilmiştir.

Verilere yönelik öncelikle normallik testi (normality test) yapılmıştır. Tek değişkenli normallik için çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerinin ± 1 aralığında olduğu saptanmıştır. Normalliğin kabul edilmesi için çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 1 aralığında olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2018). Bu değerler doğrultusunda verilerin normal dağılım sağladığına karar verilmiştir. Bu durumda, kişilik özelliklerinin kategorik değişkenlere göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemeye yönelik cinsiyet için bağımsız örneklem için t-testi, okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi için ise çok yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır.

2.5. Araştırmanın etik izni

Yapılan bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu

Etik değerlendirme kararının tarihi: 16/09/2020

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 61176

3. BULGULAR

Ölçek verilerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5

Ölçek Verilerine İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Puanları

Ölçek	Alt boyutlar	\bar{X}	S
Beş Faktör Kişilik Ölçeği	Dışadönüklük	3.65	0.88
	Yumuşak başlılık	4.25	0.86
	Özdenetim	3.95	0.90
	Nevrotiklik	2.57	0.89
	Deneyime açıklık	4.23	0.86

Tablo 5 incelendiğinde, öğrencilerin Beş Faktör Kişilik ölçeğinin alt boyutları olan nevrotiklik (duygusal dengesizlik) özelliklerinin (\bar{X} =2.57) düşük, dışadönüklük (\bar{X} =3.65) ve özdenetim (sorumluluk) özelliklerinin (\bar{X} =3.95) orta, yumuşak başlılık (geçimlilik) (\bar{X} =4.25) ve deneyime açıklık (\bar{X} =4.23) özelliklerinin ise çok yüksek düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin kişilik özelliklerinin cinsiyete göre t testi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6

Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin Cinsiyete Göre t testi Sonuçları

Beş Faktör Kişilik Ölçeği Alt Boyutları	Cinsiyet	Sayı	\bar{X}	s	sd	t	p
Dışadönüklük	Erkek	336	3.68	0.93	918	.845	.398
	Kız	584	3.63	0.85			
Yumuşak başlılık (geçimlilik)	Erkek	336	4.18	0.95	918	-1.697	.090
	Kız	584	4.28	0.79			
Özdenetim (sorumluluk)	Erkek	336	3.82	1.01	918	-3.333	.001
	Kız	584	4.03	0.83			
Nevrotiklik (duygusal dengesizlik)	Erkek	336	2.51	0.92	918	-1.556	.120
	Kız	584	2.60	0.88			
Deneyime açıklık	Erkek	336	4.12	0.94	918	-3.007	.003
	Kız	584	4.29	0.81			

Tablo 6'da görüldüğü üzere, öğrencilerin beş faktör kişilik ölçeğinin alt boyutları olan dışadönüklük ($t_{(918)}=.845$, $p>.05$), yumuşak başlılık (geçimlilik) ($t_{(918)}=-1.697$, $p>.05$) ve nevroitiklik (duygusal dengesizlik) ($t_{(918)}=-1.556$, $p>.05$) boyutlarına verdikleri puanların cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ancak özdenetim (sorumluluk) ($t_{(918)}=-3.333$, $p<.05$) ve deneyime açıklık ($t_{(918)}=-3.007$, $p<.05$) boyutlarına verdikleri puanların kız öğrenciler lehine anlamlı farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durumda, kız ve erkek öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık (geçimlilik) ve nevroitiklik (duygusal dengesizlik) kişilik özelliklerinin benzer düzeyde olduğu, öte yandan kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla özdenetim (sorumluluk) ve deneyime açıklık kişilik özelliklerine daha yüksek düzeyde sahip oldukları ortaya çıkmıştır.

Öğrencilerin kişilik özelliklerinin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre ANOVA sonuçları Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7

Öğrencilerin Kişilik Özelliklerinin Okulun Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyine Göre ANOVA Sonuçları

Beş Faktör Kişilik Ölçeği Alt Boyutları	Betimsel İstatistikler				ANOVA Sonuçları					
	Okulun S.E.G. Düzeyi	Sayı	\bar{X}	S	Varyans Kaynağı	K.T	sd	K.O	F	p
Dışadönüklük	Düşük	307	3.63	0.84	Gruplar arası	.463	2	.232	.297	.743
	Orta	262	3.68	0.91	Gruplar içi	716.622	917	.781		
	Yüksek	351	3.65	0.89	Toplam	717.086	919			
Yumuşak başlılık (geçimlilik)	Düşük	307	4.21	0.82	Gruplar arası	.855	2	.427	.577	.562
	Orta	262	4.26	0.89	Gruplar içi	679.637	917	.741		
	Yüksek	351	4.28	0.86	Toplam	680.492	919			
Özdenetim (sorumluluk)	Düşük	307	4.04	0.82	Gruplar arası	.788	2	.544	.329	.513
	Orta	262	4.01	0.96	Gruplar içi	750.015	917	.819		
	Yüksek	351	4.02	0.92	Toplam	751.464	919			
Nevrotiklik (duygusal dengesizlik)	Düşük	307	2.59	0.89	Gruplar arası	1.375	2	.687	.852	.427
	Orta	262	2.51	0.91	Gruplar içi	740.015	917	.807		
	Yüksek	351	2.59	0.88	Toplam	741.390	919			
Deneyime açıklık	Düşük	307	4.24	0.84	Gruplar arası	.374	2	.187	.248	.780
	Orta	262	4.25	0.86	Gruplar içi	689.538	917	.752		
	Yüksek	351	4.21	0.88	Toplam	689.912	919			

Tablo 7'de görüldüğü üzere, öğrencilerin beş faktör kişilik ölçeğinin alt boyutları olan dışadönüklük ($F_{(2,917)}=.297, p>.05$), yumuşak başlılık (geçimlilik) ($F_{(2,917)}=.577, p>.05$), özdenetim (sorumluluk) ($F_{(2,917)}=.329, p>.05$), nevroitiklik (duygusal dengesizlik) ($F_{(2,917)}=852, p>.05$) ve deneyime açıklık ($F_{(2,917)}=.248, p>.05$) özelliklerinin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği görülmektedir. Bu durumda, farklı sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinde yer alan okullarda okuyan öğrencilerin kişilik özelliklerinin benzer düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır.

4. TARTIŞMA ve SONUÇ

Araştırmada öğrencilerin Beş Faktör Kişilik ölçeğinin alt boyutları olan nevroitiklik (duygusal dengesizlik) özelliklerinin düşük, dışadönüklük ve özdenetim (sorumluluk) özelliklerinin orta, yumuşak başlılık (geçimlilik) ve deneyime açıklık özelliklerinin ise çok yüksek düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sonuçlar, alanyazındaki benzer araştırma sonuçlarıyla örtüşmektedir. Benzer şekilde, alanyazındaki birçok çalışmada (Arslan, 2019; Asmalı, 2017; Bilgin, 2017; Erton, 2010; Liang & Kelsen, 2018; Safdarian vd., 2014; Song & Shi, 2017; Sorić vd., 2017; Vural, 2017) öğrencilerin en yüksek düzeyde sahip oldukları kişilik özelliğinin yumuşak başlılık olduğu ve daha sonra sırasıyla deneyime açıklık, özdenetim, deneyime açıklık ve nevroitiklik kişilik özelliklerine sahip oldukları belirlenmiştir. Apple (2011), bireylerin kişilik özelliklerinin bilişsel gelişim, akademik başarı ve kariyer edinme üzerinde çok önemli olduğunu belirtmektedir. Kişilik özelliklerinin birbirleriyle çok ilişkili olduğu ve yumuşak başlılık ve dışadönüklüğün nezaket, güvenilirlik, deneyim, işbirliğine ve başkalarını affetmeye açık olma, şefkatli olma, uyum ve hoşgörü ile birlikte ele alındığı vurgulanmaktadır (Lun & Bond, 2006; Vural, 2017; Yanardöner, 2010). Aynı zamanda olumlu kişilik özelliklerine sahip bireylerin farklı durumlara karşı hoşgörülü olduğu, geleneksel cinsiyet rollerini reddettiği, yeni şeyler deneyimlemeyi sevdiği ve hayal gücü, mizah ve orijinalliğe sahip olduğu savunulmaktadır (McCrae & Costa, 2008). Alanyazın ve bu araştırma sonuçlarından hareketle, ortaokul öğrencilerinin deneyim ve işbirliğine açık oldukları söylenebilir ve olumlu kişilik özellikleri bakımından bu sonuçlar öğrencilerin bilişsel gelişim ve akademik başarısı açısından olumlu bir durum olarak değerlendirilebilir.

Araştırmada öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık (geçimlilik) ve nevroitiklik (duygusal dengesizlik) kişilik özelliklerinin cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermediği ancak kız öğrencilerin erkeklere kıyasla özdenetim (sorumluluk) ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinin daha yüksek düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazın incelendiğinde cinsiyete göre kişilik özellikleri ölçek puanlarının anlamlı düzeyde farklılaşıp farklılaşmadığına dair farklı sonuçları olan çeşitli araştırmalara rastlanmıştır. Alanyazında birçok çalışmada (Hakimi vd., 2011; Köse, 2015; Zamani vd., 2011) bireylerin kişilik özelliklerinin tüm boyutlarda cinsiyet değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yılmaz'ın (2019) yaptığı araştırmadan elde ettiği bulgular bu araştırmadan elde edilen bulguları nispeten desteklemiştir. Yılmaz'ın (2019) çalışmasında özdenetim, deneyime açıklık ve nevroitiklik kişilik özelliklerinde kız öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu, yumuşak başlılık ve dışadönüklük özelliklerinde ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı vurgulanmıştır. Sözay'ın (2020) çalışmasında yumuşak başlılık ve deneyime açıklık kişilik özelliklerinde kız ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmadığı, dışadönüklük ve sorumluluk kişilik özelliklerinde erkek öğrencilerin, nevroitiklik kişilik özelliğinde ise kız öğrencilerin puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Benzer şekilde Pekyürek (2018) ve Aliyev'in (2008) çalışmalarında kız öğrencilerin deneyime açıklık kişilik özelliklerinin puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirtilmiştir. Cheaib'in (2018) araştırmasında kız öğrencilerin daha yumuşak başlı olduğu, diğer boyutlarda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür. Alanyazın incelendiğinde, bu araştırmayı destekler nitelikte sonuçlar olmakla birlikte farklı sonuçların da elde edildiği görülmüştür. Bu araştırma sonucundan hareketle, kız ve erkek öğrencilerin dışadönüklük, yumuşak başlılık (geçimlilik) ve nevroitiklik (duygusal dengesizlik)

boyutlarında benzer kişilik özelliklerine sahip oldukları, kız öğrencilerin akademik ve sosyal hayatta daha sorumlu davrandıkları ve farklı/yeni fikirler üretmeye, farklı/yeni şeyleri araştırmaya veya denemeye, farklı düşüncelere daha açık oldukları söylenebilir. Bu durumun toplumun çocuk yetiştirme tarzı ve buna bağlı olarak ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleriyle ilişkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmada öğrencilerin kişilik özelliklerinin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Alanyazında öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre öğrencilerin kişilik özelliklerini doğrudan inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ancak bu araştırma sonuçlarına benzer olarak alanyazında ailenin ekonomik düzeyi veya gelir düzeyine göre öğrencilerin kişilik özelliklerinin anlamlı düzeyde farklılaşmadığını belirten çalışmalar (Kaya, 2017; Köse, 2015; Yılmaz, 2019) bulunmaktadır. Kaya Şen (2019) tarafından yapılan araştırmada, aile gelirine göre öğrencilerin kişilik özelliklerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı sadece orta ve yüksek aile gelirinden gelen öğrencilerin daha dışadönük olduğu görülmüştür. Sözay'ın (2020) yaptığı araştırmada, aile gelirinin orta ve düşük olduğu lise öğrencilerinin dışadönüklük ve özdenetim özelliklerinin daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Deckers, Falk, Kosse ve Schildberg-Hörish'in (2015) yaptıkları çalışmada, sosyo-ekonomik statüsü daha yüksek olan çocukların daha çok etkileşimli faaliyetlerde buldukları, düşük düzeyde sosyo-ekonomik statüden gelen çocukların daha düşük düzeyde etkileşim içeren faaliyetlerde buldukları savunulmaktadır. Alanyazında bu araştırmayı destekler nitelikte sonuçlar olmakla birlikte farklı sonuçların da elde edildiği görülmüştür. Bu araştırma sonucundan hareketle, öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin kişilik özellikleri üzerinde belirleyici bir faktör olmadığı, bu sebeple farklı sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan öğrencilerin benzer kişilik özelliklerine sahip oldukları söylenebilir.

Araştırmada öğrencilerin dışadönüklük ve özdenetim (sorumluluk) özelliklerinin orta düzeyde olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla öğretme-öğrenme süreçlerinde öğrencilerin dışadönüklük ve özdenetim özelliklerini kazandırmaya veya geliştirmeye yönelik öğrenci merkezli etkinliklerin, yöntem ve tekniklerin (proje, probleme dayalı öğrenme, istasyon vb.) işe koşulması önerilebilir. Araştırma kapsamında geliştirilen ölçek kullanılarak farklı örneklem grupları üzerinde ortaokul öğrencilerinin kişilik özellikleri belirlenebilir ve kişilik özellikleri ile ilişkili olabilecek değişkenler de kullanılarak betimsel veya korelasyonel araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça/Reference

- Aliyev, P. (2008). *Beş faktörlü kişilik özellikleri ve cinsiyet rollerinin üniversite alan seçimi ile ilişkisinin incelenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Apple, M. T. (2011). *The Big Five personality traits and foreign language speaking confidence among Japanese EFL students* [Doctoral dissertation]. Temple University.
- Arslan, D. (2019). *İngilizcenin yabancı dil olarak öğrenimindeki iletişim stratejilerinin kullanımı ve kişilik özellikleri üzerine bir araştırma* [Yüksek lisans tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Asmalı, M. (2017). Big five personality traits and test anxiety among english as a foreign language learners. *Iğdır University Journal of Social Sciences*, 11(4), 1-21.
- Atak, H. (2013). On-maddeli kişilik ölçeği'nin Türk kültürü'ne uyarlanması. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50(4), 312-319.
- Bilgin, M. (2017). Ergenin beş faktör kişilik özellikleri ile sosyal yetkinlik, bilişsel hatalar ve anne baba beş faktör kişilik özellikleri ilişkisi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 16(1), 239-259.
- Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). Alternative ways of assessing model fit. In: Bollen, K.A., & Long, J.S. (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Cattell, R. B. (1973). The description of personality: Basic traits resolved into clusters. *The Journal Of Abnormal And Social Psychology*, 38(4), 476-506.
- Cheuib, A. (2018). Personality and learning: An investigation into students' personality development as an outcome of the Lebanese education system. *International Journal of Commerce and Management Research*, 4(2), 37-44. <https://doi.org/10.22271/manage.2018.v3.i2.08>
- Cüceloğlu, D. (1996). *İnsan ve davranışı psikolojinin temel kavramları* (6.baskı). Remzi Kitapevi.
- Çıngı, H. (1994). *Örnekleme kuramı*. Hacettepe Üniversitesi Fen Fakültesi Basımevi.
- Deckers, T., Falk, A., Kosse, F., & Schildberg-Hörisch, H. (2015). *How does socio-economic status shape a child's personality?*. IZA Discussion Paper, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=2598917>
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual Review Of Psychology*, 41(1), 417-440.
- Goldberg, L. R. (1990). An alternative description of personality: The big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229.
- Hakimi, S., Hejazi, E., & Lavasani, M. G. (2011). The relationships between personality traits and students' academic achievement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 29, 836-845. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.11.312>
- Hamzadayı, E., & Büyükkız, K. K. (2015). Türkçe öğrenen yabancı öğrencilerin konuşma becerisi öz-yeterlik algıları ile kişilik tipleri arasındaki ilişki. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(1), 297-312.
- Horzum, M. B., Ayas, T., & Padır, M. A. (2017). Beş faktör kişilik ölçeğinin Türk kültürüne uyarlanması. *Sakarya University Journal of Education*, 7(2), 398-408. <https://doi.org/10.19126/suje.298430>
- Hu, L., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1-55. <https://doi.org/10.1080/10705519909540118>
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Yayıncılık.
- Kaya, E. Ü. (2017). Üniversite öğrencilerinde kişilik özelliklerinin kişisel değişkenlere göre farklılıklarının incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 169-190.

- Kaya Şen, A. (2019). *Genç yetişkinlik dönemindeki bireylerin beş faktörlü kişilik özellikleriyle beden algısı ve yaşam doyumu düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. İstanbul Arel Üniversitesi.
- Köse, T. P. (2015). *Bir devlet lisesinde okuyan ergenlerde benlik saygısı ve kişilik özelliklerinin ana-baba tutumları açısından yordanması* [Yüksek lisans tezi]. Üsküdar Üniversitesi.
- Leech, N. L., Barrett, K. C., & Morgan, G. A. (2005). *SPSS for intermediate statistics: Use and interpretation*. Psychology Press.
- Liang, H. Y., & Kelsen, B. (2018). Influence of personality and motivation on oral presentation performance. *Journal of Psycholinguistic Research*, 47(4), 755-776. <https://doi.org/10.1007/s10936-017-9551-6>
- Lun, V. M. C., & Bond, M. H. (2006). Achieving relationship harmony in groups and its consequence for group performance. *Asian Journal of Social Psychology*, 9(3), 195-202.
- McCrae, R. R., & Costa, P. T. (2008). Empirical and theoretical status of the five-factor model of personality traits. *The SAGE Handbook of Personality Theory and Assessment*, 1, 273-294. <https://doi.org/10.4135/9781849200462.n13>
- Ötken, A. B., & Cenkci, T. (2013). Beş faktör kişilik modeli ve örgütsel muhalefet arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *Öneri Dergisi*, 10(39), 41-51.
- Pekyürek, İ. (2018). *Bir okul örneğinde anne baba tutumlarının ergenlerin kişilik yapısı ve cinsiyet rolü ile ilişkisinin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Beykent Üniversitesi.
- Safdarian, Z., Ghyasi, M., & Farsani, M. A. (2014). How reading strategy use and personality types are related. *Reading*, 14(1), 121-135.
- Schermelleh-Engel, K., & Moosbrugger, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23-74. <https://psycnet.apa.org/record/2003-08119-003> adresinden erişildi.
- Song, Y., & Shi, M. (2017). Associations between empathy and big five personality traits among Chinese undergraduate medical students. *PLoS One*, 12(2). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0171665>
- Sorić, I., Penezić, Z., & Burić, I. (2017). The Big Five personality traits, goal orientations, and academic achievement. *Learning and Individual Differences*, 54, 126-134. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2017.01.024>
- Sözay, D. (2020). *Lise öğrencilerinde beş faktörlü kişilik özellikleri, pozitif negatif duygu ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin incelenmesi* [Yüksek lisans tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Sümer, N. (2000). Yapısal eşitlik modelleri: temel kavramlar ve örnek uygulamalar. *Türk Psikoloji Yazıları*, 3(6), 49-74.
- Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Allyn and Bacon, Inc., MA.
- Tatar, A. (2016). Beş faktör kişilik ölçeğinin kısa formunun geliştirilmesi. *Anatolian Journal of Psychiatry/Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 17, 14-23.
- Vural, H. (2017). *The relationship of personality traits with English speaking anxiety and English speaking self-efficacy* [Doctoral dissertation]. Gazi University.
- Yanardöner, E. (2010). *The relationship between learning styles and personality traits of students from Boğaziçi university faculty of education* [Doctoral dissertation]. Boğaziçi University.
- Yavuz, G., & Doğan, N. (2015). Boyut sayısı belirlemede Velicer'in map testi ve Horn'un paralel analizinin kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 176-188.
- Yılmaz, M. (2019). *Lise öğrencilerinde yaratıcı kişilik ile beş faktör kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler* [Yüksek lisans tezi]. Nişantaşı Üniversitesi.
- Yurdugül, H. (2005). *Ölçek geliştirme çalışmalarında kapsam geçerliği için kapsam geçerlik indekslerinin kullanılması*. XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi.
- Zamani, B. E., Abedini, Y., & Kheradmand, A. (2011). Internet addiction based on personality characteristics of high school students in Kerman, Iran. *Addiction and Health*, 3(3-4), 85.

EKLER

Ek-1. Beş Faktör Kişilik Ölçeği

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Orta Düzeyde Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Açıklama: Aşağıda belirtilen ifadelere <i>ne düzeyde katıldığınızı</i> sizin durumunuzu yansıtan rakamı (1:Kesinlikle Katılmıyorum; 2:Katılmıyorum; 3:Orta Düzeyde Katılıyorum;4: Katılıyorum; 5: Kesinlikle Katılıyorum) daire içine alarak belirtiniz. <i>Lütfen, hiçbir maddeyi boş bırakmayınız.</i>						
1	Arkadaşlarımla yanında kendimi rahat hissederim.	1	2	3	4	5
2	Toplum içerisinde rahatlıkla konuşurum.	1	2	3	4	5
3	İnsanlar arasında hareketli ve neşeliyimdir.	1	2	3	4	5
4	Çevremdeki insanlar arasında ön planda olmayı severim.	1	2	3	4	5
5	Arkadaşlarıma yardım etmeyi severim.	1	2	3	4	5
6	Çevremdeki insanlara hoşgörülü davranırım.	1	2	3	4	5
7	İnsanlarla çalışmayı ve işbirliği yapmayı severim.	1	2	3	4	5
8	Günlük yaşamda planlı olmayı severim.	1	2	3	4	5
9	Sorumluluklarımı zamanında yerine getiririm.	1	2	3	4	5
10	İşlerimi titiz ve düzenli bir şekilde yaparım.	1	2	3	4	5
11	Yapmam gerekenleri eksiksiz bir şekilde yerine getiririm.	1	2	3	4	5
12	Duygularımı kontrol etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5
13	Çoğunlukla kendimi gergin/huzursuz hissederim.	1	2	3	4	5
14	Olumsuz durumlarda çabuk sinirlenirim.	1	2	3	4	5
15	Çoğu zaman moralim bozuktur.	1	2	3	4	5
16	Olaylar/durumlar karşısında çabuk endişelenirim.	1	2	3	4	5
17	Farklı/yeni fikirler üretmekten hoşlanırım.	1	2	3	4	5
18	Hayal kurmayı severim.	1	2	3	4	5
19	Farklı düşüncelere karşı açık/anlayışlı olmayı severim.	1	2	3	4	5
20	Farklı/yeni şeyleri araştırmayı veya denemeyi severim.	1	2	3	4	5

Dışadönüklük: 1, 2, 3, 4 nolu maddeler

Yumuşak Başlılık (Geçimlilik): 5, 6, 7 nolu maddeler

Özdenetim (Sorumluluk) : 8, 9, 10, 11 nolu maddeler

Nevrotiklik (Duygusal Dengesizlik): 12, 13, 14, 15, 16 nolu maddeler

Deneyime Açıklık: 17, 18, 19, 20 nolu maddeler

EXTENDED ABSTRACT

1. INTRODUCTION

Personality, as a set of features affected by both biological and environmental factors, has the potential to affect the individual's social relations as well as their academic or educational processes. In this case, it is important for teachers to know the personality traits of the students they teach and to organize their teaching-learning processes in accordance with them. Although different definitions of personality have been made by different researchers, there are some common concepts. Personality is an individual's distinctive, specific and permanent characteristics that differ from individual to individual and can be observed in different situations and times.

A comprehensive assessment model has been developed, including extraversion, agreeableness, conscientiousness, emotional stability (neuroticism), and openness to experience, which are widely accepted by experts working on personality. It is stated by many researchers that these five factors may include the most common characteristics of personality. This five-dimensional approach has been called the "Big Five". In this study, this model was taken as a basis for determining the personality traits of the students.

The aim of this study is to examine the personality traits of secondary school students in the central districts of Van. For this purpose, the following questions were sought:

1. What are the personality traits of secondary school students?
2. Do the personality traits of secondary school students differ significantly according to the variables such as;
 - Gender,
 - The socio-economic development level of the school they attended

This study is important in terms of having a different sample from previous studies and revealing what kind of personality traits they have in the eyes of secondary school students. In addition, it is anticipated that this research will contribute to the relevant literature in terms of providing a scale to determine the personality traits of secondary school students.

2. METHOD

This study was carried out with 920 students studying in secondary schools in the central districts of Van (İpekyolu, Tusba, Edremit) determined by cluster sampling method. The "Five Factor Personality Scale" developed by the researchers was used in the study. As a result of Exploratory Factor Analysis (EFA), it was determined that the scale exhibited a five-factor structure consisting of 20 items and explained 66.720% of the total variance. In order to determine the reliability of the scale, Cronbach Alpha values were calculated as 0.86 for the first factor, 0.85 for the second factor, 0.80 for the third factor, 0.82 for the fourth factor and 0.79 for the fifth factor. These values show that the scale is a valid and reliable data collection tool. In the study, descriptive statistics (mean, standard deviation) and differential statistics (t-test, ANOVA) were used in data analysis.

Before the analysis, the normality test was performed to determine whether the data showed a normal distribution. In the analyses performed to determine univariate normality, skewness and kurtosis values were found to be in the range of ± 1 . In line with these values, it was decided that the data provided a normal distribution.

3. FINDINGS, DISCUSSION AND RESULTS

As a result, it was concluded that the neuroticism characteristics of the students were at a low level, their extroversion and conscientiousness characteristics were at a medium level, and their agreeableness and

openness to experience characteristics were at a very high level. Based on the literature and the results of this research, it can be said that secondary school students are open to experience and cooperation, and in terms of positive personality traits, these results can be considered a positive situation in terms of students' cognitive development and academic success.

In this study, it was concluded that the personality traits of extroversion, agreeableness and neuroticism (emotional instability) of the students did not differ significantly according to gender, but the personality traits of conscientiousness (responsibility) and openness to experience of female students were higher than males. Based on the results of this study, it is seen that male and female students have similar personality traits in the dimensions of extraversion, agreeableness (agreeableness) and neuroticism (emotional instability), while female students behave more responsibly in academic and social life and try to produce different/new ideas, explore different/new things or they can be said to be more open to experience and different ideas.

In the study, it was concluded that the personality traits of the students did not differ significantly according to the socio-economic development level of the school they attended. Based on the results of this study, it can be said that the socio-economic development level of the school where the students study is not a determining factor in their personality traits, therefore, students from different socio-economic levels have similar personality traits.

ARAŞTIRMANIN ETİK İZİNİ

Bu çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında uyulması gerektiği belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan “Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler” başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Etik değerlendirmeyi yapan kurul adı: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimleri Etik Kurulu
Etik değerlendirme kararının tarihi: 16/09/2020

Etik değerlendirme belgesi sayı numarası: 61176

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

1. yazarın araştırmaya katkı oranı %50, 2. yazarın araştırmaya katkı oranı %50'dir.

Yazar 1: Araştırmanın tasarlanması, veri analizi, raporlaştırma.

Yazar 2: Yöntemin belirlenmesi, danışmanlık, geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden çıkar çatışmasının bulunmamaktadır